SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:516

av Edmir Mehmeti (M)

Vitesföreläggande mot vårdnadshavaransvaret vid bristande skolplikt

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kartlägga kommunernas tillämpning av vitesförelägganden mot vårdnadshavare vid bristande fullgörande av skolplikten och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla en nationell vägledning för en mer enhetlig, effektiv och rättssäker tillämpning av vitesförelägganden enligt skollagen och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att utreda förutsättningarna för en tydligare inkomstrelaterad modell för fastställande av vitesbelopp vid bristande fullgörande av skolplikten och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

En fungerande skolgång är en av de viktigaste förutsättningarna för att barn och unga ska kunna forma sin egen framtid. Skolan ska förmedla kunskaper, skapa möjligheter och lägga grunden för ett självständigt liv. Samhället har därför ett långtgående ansvar för att säkerställa att varje barn får den utbildning som det har rätt till. Detta ansvar måste emellertid också åtföljas av tydliga förväntningar på vårdnadshavarna.

Skolfrånvaro utgör ett betydande problem i Sverige. Enligt Skolverkets senaste nationella kartläggning av elevfrånvaron hade 15 procent av eleverna i förskoleklass och grundskola en total frånvaro på mellan 15 och 29 procent under höstterminen 2023. Drygt fyra procent hade en total frånvaro på minst 30 procent. Statistiken omfattar såväl

giltig som ogiltig frånvaro, men illustrerar omfattningen av den utmaning som skolorna står inför.[1]

Långvarig skolfrånvaro riskerar att få allvarliga konsekvenser för den enskilde. Elever som inte deltar i undervisningen riskerar att halka efter kunskapsmässigt och förlora den sociala gemenskap som skolan erbjuder. På längre sikt kan detta uppmuntra till antisocialt beteende och försvåra möjligheterna till fortsatta studier, arbete och egen försörjning.

Ansvaret för att motverka skolfrånvaro är delat. Skolan ska erbjuda en trygg och ändamålsenlig utbildning, identifiera elever i behov av stöd och vidta åtgärder när frånvaro uppstår. Samtidigt har vårdnadshavare ett lagstadgat ansvar för att deras barn fullgör skolplikten.

Enligt 7 kap. 23 § skollagen (2010:800) får hemkommunen redan i dag förelägga en vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter om en elevs bristande skolgång beror på att vårdnadshavaren har åsidosatt sitt ansvar. Ett sådant föreläggande får förenas med vite. Lagstiftningen innehåller således redan ett verktyg för att ingripa när vårdnadshavare inte tar sitt ansvar.

Det är emellertid angeläget att säkerställa att detta verktyg tillämpas på ett effektivt, rättssäkert och likvärdigt sätt i hela landet. Regeringen bör därför låta kartlägga i vilken utsträckning kommunerna använder möjligheten till vitesföreläggande vid bristande skolplikt. Kartläggningen bör särskilt belysa skillnader mellan kommunernas tillämpning, vilka omständigheter som föranleder ett föreläggande och vilka resultat åtgärderna får för elevernas skolnärvaro. Även eventuella rättsliga och administrativa hinder för en ändamålsenlig tillämpning bör identifieras.

Med utgångspunkt i kartläggningen bör den nationella vägledningen utvecklas för att säkerställa en mer enhetlig tillämpning. Det bör tydliggöras vilka krav som ska vara uppfyllda innan ett vitesföreläggande aktualiseras, hur vårdnadshavarens ansvar ska bedömas och hur kommunen ska dokumentera sina åtgärder.

En grundläggande utgångspunkt måste vara att vite endast används när det faktiskt är vårdnadshavarens bristande ansvarstagande som orsakar att skolplikten inte fullgörs. Särskild hänsyn måste tas till elever med långvarig problematisk skolfrånvaro, ibland benämnda hemmasittare, där frånvaron exempelvis kan bero på sjukdom, funktionsnedsättningar, psykisk ohälsa eller brister i skolmiljön. I dessa fall måste samhällets insatser i första hand inriktas på att undanröja hindren för skolgång genom ändamålsenligt stöd och samverkan mellan skola, vårdnadshavare och berörda myndigheter. Vitesföreläggande får inte användas som ersättning för skolans och samhällets skyldigheter gentemot dessa elever.

Samtidigt bör samhället kunna agera med större tydlighet när en vårdnadshavare, trots information och relevanta insatser, underlåter att fullgöra sina skyldigheter. Skolplikten är inte frivillig, och dess efterlevnad får inte vara beroende av i vilken kommun eleven är bosatt.

En ytterligare fråga gäller vitesbeloppens storlek. Enligt 3 § lagen (1985:206) om viten ska beloppet fastställas med hänsyn till den enskildes ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Någon särskild nationell beräkningsmodell för viten vid bristande skolplikt finns emellertid inte i lagstiftningen.

[1] Skolverket (2024). Nationell kartläggning av elevfrånvaron 2023: De obligatoriska skolformerna. Rapport 2024:12, s. 16–17. Solna: Skolverket.

Det finns därför skäl att utreda förutsättningarna för en tydligare inkomstrelaterad modell. Ett vitesbelopp som är kännbart för ett hushåll med begränsade ekonomiska resurser kan vara av liten betydelse för ett hushåll med betydligt högre inkomster. Samtidigt måste hänsyn tas till hushållets samlade ekonomiska situation, försörjningsbörda och övriga omständigheter.

Syftet med en sådan modell bör vara att säkerställa att vitesföreläggande får en mer likvärdig och proportionerlig effekt, utan att möjligheten till individuell prövning går förlorad. Vitet ska även fortsättningsvis vara ett framåtsyftande påtryckningsmedel för att förmå vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter, inte ett straff för redan inträffad skolfrånvaro.

En mer effektiv tillämpning av befintlig lagstiftning behöver inte innebära omfattande nya offentliga åtaganden. Genom tydligare nationell vägledning och mer förutsebara bedömningsgrunder kan kommunernas arbete underlättas. En stärkt skolnärvaro skulle dessutom på längre sikt kunna bidra till förbättrade kunskapsresultat och minskade samhällsekonomiska kostnader. En rättighet till utbildning måste förenas med ett tydligt ansvar för att skolplikten fullgörs.

Genom att säkerställa en mer effektiv, rättssäker och likvärdig tillämpning av redan befintliga verktyg kan samhället stärka respekten för skolplikten och förbättra förutsättningarna för att fler barn får den utbildning de har rätt till.

Mot bakgrund av detta bör regeringen vidta åtgärder i enlighet med motionens förslag.

Edmir Mehmeti (M)